

***Kas pasiekta – tobulinkime, kas nepavyko – atmeskime,
ko be reikalo atsisakėme – sugrąžinkime***
(Lietuvos švietimo raidos scenarijus)

Įvadas

Valstybėje sukurta ugdymo sistema yra didžiulis darinys, todėl, savaime aišku, nelabai paslankus, griozdiškas. Jeigu jame reikia ką keisti, gink Dieve, nereikia keisti revoliuciniu būdu. Tik evoliucija, pasiekto tobulinimas, nepavykusių dalykų ramus atsisakymas, sugrįžimas prie be reikalo atmestų idėjų, jų pritaikymas naujomis sąlygomis – tik tas keitimo būdas yra racionalus. Revoliucijų jau matėme ir nagus nusvilome, gerai, kad tik nusvilome... Daug kam jos baigėsi kur kas blogiau...

Lietuvos ugdymo sistema reformuojama jau 20 metų. Atsižvelgiama į naujas sąlygas, galimybes. Pasiekta labai daug. Sovietmečio „šaldytuvai“ žiemą ir „šiltnamiai“ šiltesnėmis rudens bei pavasario dienomis – tipiniai sovietmečio mokyklų pastatai beveik visur renovuoti ir tapo kur kas sveikesni, patogesni mokiniams ir mokytojams. Ant mokytojų stalų ir mokinių darbo vietose vis daugėja kompiuterių, vis plačiau mokymo procese, jo valdyme, pasiekimų propagandoje panaudojami šie prieš kokį 30 metų mažai girdėti ir dar mažiau matyti „stebuklingi“ žmogaus proto kūriniai. O kokie gražūs, spalvingi, patrauklūs šiuolaikiniai vadovėliai! Formuojasi jų rinka – daugeliui mokomųjų dalykų mokytis siūlomi keli skirtingi vadovėliai. Ir kur to dar nėra, būtina pasiekti, kad būtų – rinka pats geriausias jų kokybės vertintojas, verčias autorius „pasitempti“, neatsilikti, taisyti vadovėlių ir kitų mokymo priemonių trūkumus, leisti naujus, pataisytus, tobulesnius jų leidimus. Ši praktika, beje, yra patikrinta jau ikikarinės nepriklausomosios Lietuvos mokykloje ir davė gerus rezultatus, nors, aišku, to meto poligrafinė vadovėlių kokybė buvo tokia kokia buvo – išlikę to meto vadovėliai atrodo kaip nupešioti žvirbliukai, lyginant su šiuolaikiniais „povais“. Labai plačias galimybes siūlo interaktyvaus mokymo metodai ir net sunku numatyti, kur yra šių galimybių ribos – jų, tikriausiai, nėra. Mokinio krepšelio dėka mokyklos gali apie 100 tūkst. litų kasmet panaudoti būtent mokymo proceso tobulinimui – kada taip Lietuvoje buvo? Niekada! O geltonieji autobusiukai? Dabartinių jais į mokyklas keliaujančių bei grįžtančių iš jos mokinių seneliai ir tėvai apie juos net pasvajoti negalėjo. Taip pat ir apie vargingesnių šeimų vaikų nemokamą maitinimą – juk praktiškai visos kolchozininkų šeimos buvo vargingos. Nors mokytojų profsąjungos vis purkštauja, tačiau Lietuvos mokytojas niekada negyveno taip gerai, kaip dabar: prie mokyklų mokytojų ir abiturientų automobiliams dažnai nepakanka vietos, mokytojų atlyginimo

vidurkis labai viršija vidutinį šalies dirbančiojo atlyginimo vidurkį. O mokinių pasiekimai irgi džiugina: olimpiadose, jaunųjų talentų konkursuose, „Dainų dainelė“, „Lietuvos tūkstantmečio vaikai“ ir t. t. Visi šie pasiekimai nuteikia optimistiškai, bet, aišku, juos reikia toliau gilinti, didinti, plėsti, tobulinti ir t. t.

Tačiau vien pagyrimų scenarijų konkurso sumanytojai, aišku, nelaukia, o laukia trūkumų išryškavimo ir būdų jiems likviduoti nurodymo. Trūkumai, mano giliu įsitikinimu, atsirado dėl to, kad Nepriklausomybės pradžioje imta orientuotis į Vakarų mokyklų prasčiausią modelį – liaudies mokyklas, kurių svarbiausias tikslas – palaikyti priežiūroje vaikus tol, kol tėvai dirba. O man norėjosi ir tebesinori, kad kuo daugiau būtų orientuojamasi į elitinių Vakarų mokyklų modelį, kuris gana populiariai išdėstytas kad ir genialiam angli rašytojos Šarlotės Brontės (*Brontė*, 1816 – 1855) kūrinyje „Džeinė Eir“. Nepriklausomybės pradžioje dažnai tekdavo girdėti ar net skaityti tokius pasisakymus: „Žinių teikimas mokykloje dabar nebe toks svarbus: svarbu ugdyti asmenybę“. Man prieinamais būdais, žinoma, aš tokius pasisakymus kritikuodavau. Deja, tie būdai buvo nelabai efektyvūs... Asmenybė apibrėžiama taip: „Individo savitumas, reikšmingų ir pastovių psichologinių bei elgesio savybių, kuriomis vienas asmuo skiriasi nuo kito, visuma. Asmenybei būdingas aktyvumas, kryptingumas, sąmoningas santykis su tikrove“ [1, p. 83]. O „Asmenybės pažinimo teorijos atstovas J. Piaget pabrėžė, kad asmenybės gebėjimas mąstyti formuojasi nuosekliai jai pereinant tam tikras raidos stadijas, kurių kiekviena padeda įgyti naujų pažinimo įgūdžių“ [Ten pat, p. 83]. Taigi raidos stadijose akcentuojamas būtent pažinimo įgūdžių įgijimas. O kaip galima įgyti juos be žinių? Ar labai vertinga asmenybė, kuri viename žodyje daro 2 rašybos klaidas? Laimei, tokių „asmenybių“ ugdymo propaguotojai nurimo, atrodo, nebepalaikoma ši linija ir Švitimo bei mokslo ministerijos veikloje. Tačiau įvairiose ugdymo sistemos grandyse trūkumų atsirado. Tad ir perbėgsime per eilę ugdymo sistemos grandžių ir pusių bei pasistengsime apie tai pakalbėti plačiau.

Ikimokyklinis ugdymas

Atkūrus Nepriklausomybę buvo padaryta klaida beatodairiškai uždarinėjant ikimokyklinio ugdymo įstaigas ir privatizuojant jų pastatus. Dabar jų pradeda trūkti ir reikia ieškoti būdų, kaip šį trūkumą pašalinti, nebepivatizuojant uždaromų, reorganizuojamų mokyklų.

Reikia be gailės vyti iš ikimokyklinių įstaigų tokias darbuotojas, kurios yra suinteresuotos tuo, kad grupėje joms tektų dirbti su mažesniu ugdytinių skaičiumi, pasiekiant to, pvz., žiemą sukėlus patalpose skersvėjų, šaltu metu lauke organizuojant ikimokyklinukų grupės „krosus“ ir pan.

Skaitantysis susirauks ir ims bambėti, kad taip siūloma didinti bedarbių skaičių. Bet bedarbiai visuomenėje yra būtini kaip priemonė dirbančiųjų darbo kokybei gerinti, darbo vietos branginimui užtikrinti. Tai liudija geras rusiškų ikimokyklinio ugdymo įstaigų ir pradinių mokyklų darbas sovietinių metų Klaipėdoje ir Šiauliuose. Kaip žinoma, čia buvo rengiamos(-i) specialistės(-tai) šioms ugdymo įstaigoms. Šiuose miestuose stovėjo stambūs kariniai SSRS kariuomenės junginiai. Iš „plačiosios tėvynės“ atkeliami karininkai labai dažnai atsiveždavo žmonas – vaikų darželių auklėtojas ar pradinių mokyklų mokytojas (šias specialybes jos dažnai ir įgydavo minėtuose miestuose), rusiškų ugdymo įstaigų buvo nedaug, tad į vieną darbo vietą jose būdavo po kelerą pretendenčių. Todėl darbo vietos jose buvo brangiamos ir dirbama būdavo labai uoliai.

Ta proga norisi prisiminti vieną SSRS televizijos I programos laidą – pirmąją SSRS „*perestrojkos*“ laikų kregždę – Maskvoje viešėjusios tuometinės Anglijos premjerės Margaretos Tečer (*Thatcher*) ir tuometinio SSRS vadovo Michailo Gorbačiovo tiesioginę bendros spaudos konferencijos transliaciją. Kai vienas sovietinis žurnalistas, „vargšų bedarbių“ „supuvusio kapitalizmo šalyse“ gynėjas, M. Tečer pateikė klausimą: „Kiek žinoma iš spaudos, Anglijoje yra apie 1,8 mln. bedarbių ir Jūsų šalis jiems moka gana neblogas bedarbių pašalpas. Ar Anglijai neapsimokėtų už tuos pinigus steigti naujas darbo vietas ir visus tuos bedarbius tose vietose įdarbinti?“ Ir tuojau nuo šauniosios „geležinės ledi“ gavo „per nosį“: „Ne, dirbdami tie bedarbiai Anglijai padarytų kur kas daugiau žalos...“

Tos pačios „*perestrojkos*“ laikais kažkuriame dar sovietiniame, bet jau laisvėjančiame lietuviškame laikraštyje teko skaityti, kaip per jau skylėtą Berlyno sieną į dar atskirą valstybę Vakarų Vokietiją atvyko paviešėti pas pusbrolių lietuvių inžinierių inžinierius iš sovietinės Lietuvos. Tas pusbrolis ta proga pasiėmė atostogų ir mylimą svečią visur vedžiojo po klestintį Vakarų Berlyną. O maitino abu jo žmona. Bet vieną dieną susirgo kitur gyvenusi jos mama ir ji savo vyrui pasiūlė svečią vesti ir pamaitinti vieną dieną restorane, o pati išvyko pas mamą. Abu pusbroliai patraukė į netolimą restoraną. Prie šviesoforo sustojus, svečias iš Lietuvos pastebėjo gražią savitarnos valgyklą su permatomais langais. Žmonės pasiima gerai atrodančius patiekalus ir su padėklais eina prie staliukų, nesustodami prie kasos, nes jos paprasčiausiai toje valgykloje nėra. Jis paklausė pusbrolio, kas tai per valgykla. Pastarasis atsakė, kad tai – nemokama valgykla bedarbiams, kurie kada nori ir kiek nori gali joje maitintis, nes nėra jokios valgytojų registracijos. Tada sovietinės Lietuvos pilietis jam pasiūlė: „Tad užėikime ir mes veltui pavalgysime, Tau nereikės mokėti už save ir mane“. Vakarietis pusbrolis baisiausiai nustebo: „Ką tu čia šneki? Tu vienas, be abejo, galėtum užėiti ir nemokamai pavalgyti. Bet aš? Užtektų, kad mane pamatyto bent vienas pažįstamas ir tada nuskambėtų, kad N. N. neteko darbo, neturi santaupų, vadinasi, jis – nevykėlis...“ Kai tokias pažiūras suformuosime Lietuvoje, bedarbių tikrai sumažės. Kol kas jie pas

mus – „kankiniai“, „didvyriai“, „patriotai“ ir pan. Šis nukrypimas skaitančiajam scenarijų paaiškina autoriaus požiūrį į dejuojančią Lietuvą...

Tad grįžkime prie ikimokyklinio ugdymo. Atrodo, kad ikimokyklinėse įstaigose dabar nebėra ir atsakomybės už vaikų parengimą mokyklai. Tai irgi palengvina kai kurių nesažiningų auklėtojų gyvenimą. Turime šios srities specialistų didžiulį būrį, VPU ir KU yra atitinkamos katedros. Reikia, kad jos būtų įjungtos į šių problemų sprendimą.

Dar viena bėda – tėvai, atvedantys sergančius, sakysime gripu, vaikus į darželius, nes patys nori tvarkyti rimtesnius reikalus, neimti laisvų dienų dėl galimų praradimų darbe. Gal reikėtų plėsti ligonių izoliatorius pačiuose darželiuose?

Pradinė mokykla

Didesnių problemų joje nėra. Tačiau mokytojas (vyrų mokytojų yra labai mažai, gal ir gerai, pradinukams reikia „antros mamos“) bereikalingai vargina taip vadinamasis „ideografinis“ vertinimas. Kai kas jį praminė trumpiau – „idiotiniu“ ir visiškai teisingai. Kai žmogus dar nemokėjo skaičiuoti, jis skaičiams žymėti naudojo pagaliukus, akmenukus, pirštus, nes neturėjo nei žodžių, nei ženklų skaičiams žymėti. Panašiai elgtis verčiamos ir mūsų pradinukų mokytojos. Vertinimas balais – mokslų tarnaitės, galingosios matematikos, panaudojimas edukologijoje. O viena iš praeities žymių asmenybių tvirtino, kad kiekviename moksle mokslo yra tiek, kiek jame yra matematikos...Taigi, čia padarytas bereikalingas žingsnis atgal. Ideografinį vertinimą neigiamai vertina apie 80 % pradinių klasių mokytojų, nelabai jį supranta tėvai, dar blogiau supranta seneliai. Kuo greičiau jo atsisakysime, tuo bus geriau visiems. O atsirado jis, matyt, taip: po daugiau kaip 50 metų ištrūkė iš už „geležinės uždangos“, mūsų nepatyrę švietimo vadovai, trumpai „paekskursavę“ tiesiog stebuklingai tada mums atrodžiusiuose Vakaruose, juose pastebėtas naujoves nekritiškai, neišsigilinę bandė perkelti į mūsų mokyklą. Pačiam scenarijaus autoriui buvusiam Liaudies švietimo institute apie 1991 m. klausant paskaitos, kurią mokyklų vadovams skaitė švietimo viceministras, kaip mokslininkas tikslųjų mokslų srityje pasiekęs itin ženklių laimėjimų, bet, deja, edukologijoje nusimanęs ne kažin kiek, paklaustas, kaip reikėtų spręsti kažkokią problemą, atsakė: „Kaip tai daryti Lietuvoje, nežinau, o Danijoje ji sprendžiama taip ...“ Komentariai, manytume, nebereikalingi...

Pradinėse klasėse padedami pagrindai visų mokomųjų dalykų įsisavinimui. O ypač svarbu išmokyti gerai skaityti, rašyti, matematikos pradmenų. Čia norisi pacituoti žinomą žurnalistą Algimantą Čekuolį: „tie, kurie neskaito nuolat, niekada neišmoksta gerai rašyti. Nelabai ir kalbėti

moka. Nesupina sakinio, nemoka įtikinti, Gromuliuojantis žodžius nei rimto darbo, nei rimto gyvenimo draugo neprisišauks.

Atrodytų, ką bendro gali turėti Čechovo, Balzako, J. Marcinkevičiaus kūryba ir artėjantis pokalbis su įmonės direktorium? Ar mylimąją, kurios palankumą nori užsikariauti?

Vieną knygą perskaitęs gal ir nepasikeisi. Bet perskaitęs 100 tapsi kitu žmogumi“ [2, p. 5]. Beveik kiekvieną laisvą minutę skaitymui skiria ir Prezidentas Valdas Adamkus.

Prieškario ir pokario Lietuvos pradinė mokykla išleisdavo gana raštingus žmones. Kaip tai buvo pasiekama: ogi nuobodoku „rašymu iš knygų“ po puslapį klasėje ir namie, po puslapį per Kalėdų ir Velykų atostogų kiekvieną dieną, kruopščiai mokytojams tai tikrinant, vertinant, liepiant klaidas ištaisyti... Nelabai humaniška, bet vėliau gyvenime naudinga... Gal tai padėtų bent tiems, kuriems tas rašymas nelabai sekasi?

Daug dėmesio iki XX a. II pusės pradinėje mokykloje buvo skiriama ir dailyraščiui.

Gana sudėtingus uždavinius pradinukai spėsdavo, naudodamiesi Juozo Damijonaičio (1871–1926), Antano Busilo (1889–1951), Prano Naujokaičio (1905–1976) ir kitų autorių uždavinynais ikikarinėje Nepriklausomojoje Lietuvoje ar pokaryje verstais iš rusų kalbos iki XX a. 8-jo dešimtmečio. Tai vystė matematinį mąstymą ir, be abejonės, padėjo tvirtus pagrindus susiformuoti gerai matematikos mokymo sistemai ikikarinės nepriklausomos Lietuvos bendrojo lavinimo ir aukštosiose mokyklose, o pokario Lietuvoje – ir matematikos mokslui, juk neveltui Lietuva turėjo ir tebeturi pasaulinio garso matematikus, akademikus profesorius habilituotus daktarus: Joną Kubilių (1921–2011), Vytautą Statulevičių (1929–2003), Bronių Grigelionį ir eilę kitų. O iš prieškarinio Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universiteto absolventų, pasitraukusių į Vakarus po karo geriausiai pagal specialybę įsidarbinti sekėsi būtent matematikams.

Aukštesniosios klasės

Labai sveikintina dabartinė Švietimo ir mokslo ministerijos pozicija – grįžti prieškarinių mokyklų pavadinimų – progimnazijų ir gimnazijų.

Progimnazija (V– VIII klasės)

Perėjimas iš pradinių klasių į penktąją – didelis lūžis mokinio gyvenime. Įpratęs mokytis pas vieną mokytoją (stambiose mokyklose, tiesa, ir pradinukas susitinka su daugiau mokytojų: užsienio k., tikybos, dailės, kūno kultūros, muzikos, bet ir čia pagrindinė vadovė, „antroji mama“ yra pradinių klasių mokytoja), dažnas penktokas nelengvai adaptuojasi dalykinėje sistemoje.

Dabar tai lyg tai turėtų padėti spręsti dar kurį laiką besitęsiantis ideografinis vertinimas. Bet to nepakanka. Jo atsisakius, galima būtų kurį laiką nerašyti neigiamų pažymių. Mokyklose reikėtų prisiminti 30–40 metų senumo rekomendacijas: būsimųjų penktokų mokytojams aktyviai bendrauti su ketvirtokų mokytojais – stebėti jų pamokas, stengtis pažinti savo būsimuosius mokinius, duoti patarimų ketvirtokų mokytojoms, į ką jos turėtų atkreipti dėmesį, rengdamos vaikus mokytis V klasėje, pirmomis dienomis V klasėje nerašyti diktantų (reikia žinoti, kad vaikas blogai girdi naują mokytoją, jis jaudinasi, neįprastas jam būna naujas balso tembras, diktavimo tempas ir pan.), kitų kontrolinių darbų su tikslu pasiteisinti: „Matote, kokius prastus mokinius gavau!“ Yra parengta nemaža edukologijos mokslo rekomendacijų, kaip vaikas turėtų mokytis, rengti pamokas. Todėl kiekvienas vyresniųjų klasių mokytojas, susipažinęs su jomis, pradėdamas dirbti su vaikams nauju vadovėliu, turi išmokyti juos, kaip su vadovėliu dirbti, kaip atlikti namų užduotis, klasės savarankiškus darbus, nes pradinukų ir vyresniųjų klasių vadovėliai skiriasi – pastaruosiuose vis didėja teorinės medžiagos krūvis. Gal padėtų penktokams lengviau adaptuotis ir tai, kad V klasių auklėtojams būtų skirta ir papildomai apmokama 1 savaitinė valanda, skirta mokymosi metodikai ir rezultatams aptarti.

Privalomasis mokymas bendrojo lavinimo mokykloje turėtų ir baigtis VIII klase. Privalomą mokymą paaugliams iki 16 m., baigusiems 8 klases ir nenorintiems stoti į gimnaziją, galima būtų reikalauti tęsti profesinėje mokykloje, nes dalis mokinių paprasčiausiai nesugeba tinkamai įsisavinti IX ir aukštesnėse klasėse perteikiamos medžiagos – išauga teorinis mokomųjų dalykų lygis, o jis ne kiekvienam yra pasiekiamas. Profesinėje mokykloje tokiu atveju per 1–2 pirmuosius mokymosi metus daugiausia dėmesio reikėtų skirti specialybei, atitinkamai kvalifikacijai įsigyti, bendrojo lavinimo dalykų dėstant tik tiek, kiek jų reikia pastarajai, o tik tolesniais metais, jei kas norėtų ir sugebėtų – mokytis gimnazijos kurso dalykų ir gilinti įgytos specialybės žinias.

Gimnazija (IX – XII klasės)

Jau, atrodo, galima pasiekti, kad visi šių klasių mokytojai netolimoje ateityje turėtų edukologijos magistro laipsnį. Būtų neblogai, kad gimnazijose dėstytų vis daugiau ir mokslo daktarų.

Į IX klases reikėtų priimti mokinius, tik turinčius VIII klasės baigimo pažymėjime visų mokomųjų dalykų įvertinimus ne mažesnius kaip „7“. Kiti, kaip jau minėta, turėtų būti nukreipiami į profesines mokyklas, kuriose, jei pageidautų, įsigytų ir gimnazijos išsilavinimą (bendra mokymo trukmė profesinėje mokykloje tokiu atveju turėtų būti 5–6 metai). Nutraukę

mokymąsi, galėtų po 2 mokymosi metų eiti dirbti, sudarant jiems sąlygas, jei norėtų, tęsti mokymąsi vakarais, suaugusiųjų gimnazijose.

Per 20 Nepriklausomybės metų mokyklose sustiprėjo galimybės diferencijuoti ir individualizuoti mokymą, leidžiant vyresniųjų klasių mokiniams pasirinkti mokomuosius dalykus. Tai, iš vienos pusės, gerai, bet iš kitos – nelabai. Mokiniai dar nėra pakankamai subrendę pasirinkimui, ne visada čia jiems gali padėti tėvai, ne visada klausomasi mokytojų patarimų. Dauguma ieško lengvesnio kelio įgyti brandos atestatą, o paskui tuo nusivilia, bet būna per vėlu.

Ikikarinėje Nepriklausomojoje Lietuvoje iki 1936 m. veikė 4 skirtingų tipų gimnazijos (aukštesniosios mokyklos; progimnazijos tada vadintos vidurinėmis mokyklomis): klasikinės (su 2 gyvosiomis užsienio ir lotynų bei graikų kalbomis; tokių mokyklų buvo labai nedaug), kalbinės (su 2 gyvosiomis užsienio ir lotynų kalba; tokių mokyklų buvo nemažai), realinės (su 2 užsienio kalbomis, tačiau be lotynų kalbos, jos vietoje sustiprintai dėstant matematiką ir fiziką; tokių mokyklų buvo irgi nemažai) ir komercinės (su 2 užsienio kalbomis, be lotynų kalbomis, jos vietoje dėstant komercinę aritmetiką, buhalterijos pagrindus; tokios mokyklos buvo Kaune, Tauragėje, Kybartuose, Pasvalyje ir Zarasuose). Kalbinės ir realinės mokyklos dažnai sudarė hibridus: viena iš paralelių klasių buvo kalbinė, kita – realinė. Visi kiti mokomieji dalykai visur buvo dėstomi vienodai: matematika, fizika, chemija, botanika, zoologija, braižyba, istorija, geografija, piešimas, muzika, kūno kultūra, karinis rengimas. Kadangi aukštesniųjų mokyklų tinklas buvo retas ir tai sunkino pasirinkimo galimybes, nemaža dalis mokinių buvo priversti mokytis jiems nelabai tinkamo tipo mokyklose, nuo 1936 m. pereita prie vieningo tipo gimnazijų – kalbinių, diferencijavimą ir individualizavimą realizuojant per masiškai imtus steigti dalykinius būrelius. Beje, turint pedagogų perteklių, visa tai galima būtų realizuoti ir dabar. Kartu – sumažinti klasėse privalomąjį mokinių skaičių (gal tai išsaugotų ir kai kurias mažas mokyklas), kas leistų individualizuoti mokymą pamokose. Didaktikoje seniai įrodyta, kad, norint darbą pamokoje individualizuoti, normalus mokinių skaičius pamokoje turi būti 7 ± 2 , t. y. nuo 5 iki 9. Ir tai taikoma tik patyrusiems mokytojams. Tokie platūs rėžiai pateikiami todėl, kad ir patyrę mokytojai skiriasi charakteriu, temperamentu, gebėjimu paskirstyti dėmesį ir t. t. Jaunas, nepatyręs mokytojas gali sėkmingai individualizuoti mokymą pamokoje, jei jis dirbs tik su 1–4 mokiniais. Beje, iki 1940 m. šis rodiklis – kiek vienam mokytojui valstybėje tenka mokinių – buvo tarp šalies pažangos rodiklių (jei vienam mokytojui tekdavo mažai mokinių). Pvz., 1935 m. tuo didžiavosi Latvija, kurioje 1 mokytojui tuomet teko 24 mokiniai (III vieta Europoje) [3].

Kadangi dabar pastebima ryški tendencija kuo mažiau rinktis sunkesnius mokomuosius dalykus (matematiką, fiziką, chemiją) ir atitinkamus valstybinius egzaminus, reikėtų apsiriboti tik II ir III gimnazijų tipais, matematikos valstybinį egzaminą padaryti privalomu. Reikėtų

įsiklausyti į ikikarinės Nepriklausomosios Lietuvos šviesuolių žodžius. VDU docentas, vėliau pokario emigracijoje JAV tapęs profesoriumi, matematikos daktaras Otonas Edmundas Stanaitis (1905–1997) rašė: „Mažos tautos lėšų stokos dėlei negali vystyti tų eksperimentinių mokslų, kuriems reikia brangių pastatų ir aparatų <...>. Todėl, norėdami padidinti lietuvių tautos kultūrinį svorį pasaulyje, pastatykime tinkamą aukštumą matematiką mokykloje“ [4, p. 458]. Ir dabarties bei ateities Lietuvai, manytume, aktuali ši O. E. Stanaičio išvada. Kitame straipsnyje jis vėl ragino: „Imkimės mokslo darbo, kad užsienyje nesusidarytų išpūdžio, kad Lietuvoje tik puikiai klesti krepšinis ir lošiama šachmatais“ [5, p. 50]. O lietuvių gabumai matematikai irgi jau pastebėti gana seniai. Žymus prieškarinio ir pokario Lietuvos pedagogas Juozas Gvildys (1884–1968) dar 1922 m. rašė: „lietuviai jau nuo senai yra gabūs skaičiuoti. Jie eidami mokslus rusų mokykloje <...> matematikos darbais aukščiau stovėdavę nekaip rusai ar lenkai; tik su žydais galėdavę konkuruoti“ [6, p. 44]. Iki VIII klasės, kaip rodo tarptautiniai tyrimai [7, p. 135–139] padėtis Lietuvoje nėra prasta, tačiau tie tyrimai neatliekami vyresniosiose klasėse, kur matematiką dažnas pasirenka mokytis „B“ lygiu, ir padėtis čia blogėja.

Tad išnaudokime turimą tautoje potencialą, nesudarykime sąlygų per anksti „humanitarizuotis“ (taip, aišku, mokiniams lengviau, bet valstybei ir jiems taip padaroma žala, kurią vėliau sunku, o dažnai net ir neįmanoma atitaisyti).

Aišku, reikia palikti save pateisusias menų, sporto, aukštųjų mokyklų, katalikiškas gimnazijas, Vilniaus licėjų.

O šiaip valstybinių egzaminų įvedimas Lietuvoje yra sveikintinas, laikytinas didžiausiu mokyklos reformos pasiekimu, nes mokyklinių egzaminų sistema, pradėjusi išsigimti jau Nikitos Chruščiovo (1894–1971) laikais, kai prievarta siekta 100 % pažangumo ir galutinai išsigimė XX a. pabaigoje, kai, pvz., egzaminų raštu metu mamytės galėjo atnešti abiturientams kavos ir sumuštinį, tai jos neužmiršdavo viso to plus dar kai ko atnešti ir egzaminų komisijoms... Mat jos buvo baigę mokyklas sovietmečiu, kai egzaminų komisijos (ypač matematikos egzamino raštu) „nematydavo“ nusirašinėjimo, o kai kuriose vakarinėse mokyklose paprastai buvo paleidžiami per suolus per kalkę padauginti teisingi egzamino užduočių sprendimai. Kas juos sugebėdavo nusirašyti (tokių būdavo labai mažai), gaudavo penketus. Kas nusirašydavo su nežymiais trūkumais (tokių irgi būdavo nedaug), gaudavo ketvertus. Visi likusieji gaudavo trejetus. Taip būdavo pasiekiamas 100 % pažangumas. Tad mamytės norėjo, kad ir Nepriklausomojoje Lietuvoje būtų taip... O prieškarinio Nepriklausomojoje Lietuvoje buvo kitaip: į abitūros egzaminus atvykdavo švietimo ministerijos paskirtas egzaminų komisijos pirmininkas – paprastai kaimyninės gimnazijos direktorius ar autoritetingas mokytojas. Egzaminų užduotis uždarame voke atsiųsdavo švietimo ministerija, atsiveždavo savo paruoštas užduotis ir egzaminų komisijos pirmininkas, be to, užduotis turėdavo

parengti ir klasėje dėstęs mokytojas. Egzamino pradžioje iš tų trijų variantų būdavo pateikiamas vienas. Paprastai klasės mokytojo parengtasis variantas būdavo sunkiausias...

Dar viena valstybinių egzaminų teigiamybė – nebereikia abiturientams tą pačią vasarą du kartus jaudintis per baigiamuosius ir stojamuosius egzaminus, jie turi ilgesnes ir ramesnes atostogas.

Mokinių teisės ir pareigos

Nors ir nuobodoka, pasikartosiu – iki begalybės dabar yra išplėtos mokinių ir, aplamai, vaikų teisės ir iki minimumo „suspaustos“ jų pareigos bei atsakomybė. Ta proga – pora miniatiūrų iš praeities, perskaitytų Atgimimo pradžioje bene „Tėvynės šviesoje“.

Pirmoji – apie auklėjimą šeimoje. Apie 1963 m. Telšiuose vykusiame rajono mokytojų susitikime su tuometiniu švietimo ministru Mečislovu Gedvilu (1901–1981) jam buvo atsiųstas raštelis su klausimu: „Kaip Jūs žiūrite į fizines bausmes?“ M. Gedvilas, trumpai pagalvojęs, atsakė: „Aišku, mokytojams negalima. O aš pats buvau tėvas, dabar – senelis. Ir kai jau kitaip negalima – pliaukšteliu...“ Ir dar paklausė auditorijos, kurioje buvo apie 400 mokytojų: „Atsistokite tie, kuriems ar tėvai, ar seneliai vaikystėje nei karto nepliaukštelėjo“. Niekas neatsistojo... Įdomu būtų taip paklausti Seimo narių ir Vaiko teisių apsaugos valdininkų...

Antroji – mūsų laikais atrodanti kaip stebuklinė pasaka – apie auklėjimą tautinėje mokykloje apie 1930 m. Nedidelio miestelio gimnaziją vieną rytą sujaudino nemalonus atsitikimas – į matematikos mokytojo buto langą naktį buvo paleistas akmuo, nes prieš tai baigiamojoje klasėje už kontrolinį darbą jis parašė nemaža dvejetų. Gimnazijos direktorius kreipėsi į miestelio policijos nuovados viršininką, beje, tėvų komiteto pirmininką ir todėl pedagogų tarybos narį, nes jo sūnus irgi mokėsi baigiamojoje klasėje. Viršininkas, turėjęs 2 pavaldžius policininkus, liepė jiems iširti šį incidentą. Šie ištyrė ir nustatė, kad akmenį į mokytojo langą paleido būtent jų viršininko sūnus. Tyrimo metu surinktą medžiagą atidavė viršininkui, o jos kopijas – gimnazijos direktoriui. Greitai buvo sukviestas pedagogų tarybos posėdis ir nuovados viršininko, tėvų komiteto pirmininko ir pedagogų tarybos nario, sūnus už šį baisų nusikaltimą buvo pašalintas iš gimnazijos su „vilko bilietu“. Tai reiškė: Lietuvoje jis turėjo teisę baigti gimnaziją tik eksternu, jokia gimnazija jo negalėjo priimti. Ar tai būtų įmanoma dabar?

Beje, pirmasis pokario Lietuvoje pedagogikos daktaras (dabar būtų habilituotas daktaras) Jonas Laužikas (1901–1980) savo paskaitose mėgdavo pabrėžti, kad jei jam būtų liepta parašyti 1000 puslapių knygą apie auklėjimą, tai šioje knygoje teorijai jis skirtų apie 15 psl., o likusius 985 psl. skirtų pavyzdžiams, paimtiems iš lietuvių tautosakos ir literatūros. O ten apie

auklėjimą – neišsemiami lobiai: „Lenk medį, kol jaunas“, „Vaiko iki 20 metų mušti negalima, o kai jam sukaks 20 – pats nuo jo gausi į kailį“ ir t. t., pasakos, dainos, vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875) didaktiniai veikalai, Žemaitės, Šatrijos Raganos ir kt. Lietuvos rašytojų proza, patriotinė poezija ir t. t.

Neseniai sužinojau, kad dabar mokykla nebeturi teisės neleisti laikyti valstybinius egzaminus nepažangiems mokiniams. Juk seniau per paskutinį skambutį svarbiausias įvykis būdavo pedagogų tarybos posėdžio protokolo skaitymas apie tai, kuriems abiturientams leidžiama laikyti visus, kuriems – kai kuriuos, kuriems – neleidžiam laikyti nei vieno abitūros egzamino... Taigi net gera idėja – valstybiniai egzaminai – dabar paversti loterija tinginiams: o gal pavyks...

Prieš keletą vienoje Vilniaus mokykloje į pamoką devintoje klasėje atėjo du tiek girti mokiniai, kad pamokos metu jie užmigo. Mokykla pašalino juos, žinoma, be „vilko bilieto“ – paprasčiausiai jiems niekas neatėmė teisės mokytis kitoje mokykloje. Ir ką manote: vieno iš jų mama, nusisamdžiusi vieną privačią televiziją „kalė prie kryžiaus“ „beširdžius“ mokytojus, reikalavo leisti mokytis toje pačioje ir toje pačioje klasėje. Nebežinau, kuo ta istorija baigėsi...

Labai norėtusi, kad į Lietuvos mokyklas grįžtų tvarka, kurią aprašo savo memuaruose Aldona Gaigalaitė, garsi Lietuvos istorikė, humanitarinių mokslų daktarė. Ji pateikia II pasaulinio karo metų Linkuvos gimnazijos gimnazistų auklėjimo nuostatų kai kuriuos nurodymus: „mokinius susodina auklėtojas ir be jo žinios negalima jų persodinti; mokytojams pamokų metu mokiniai jokių pastabų neturi teisės daryti – jie gali tik klausti ir mokytojas turi jiems atsakyti; nešasi mokiniai į klasę tik pamokai reikalingas knygas; pašalinių darbų per pamokas neatlieka, klauso, nesikalba; be mokytojo leidimo iš pamokos neišeina, klausiami atsistoja; po skambučio nedainuoja, nešūkauja; saugo ir globoja mokyklos turtą <...>. Draudžiama mokiniams priklausyti partijoms, skaldytis į grupes tarp savęs, neleidžiama dėvėti papuošalų, blizgučių, nešioti lazdu, suomiškų peilių, ginklų. Į mokyklą mokiniai turi ateiti tvarkingi ir švarūs <...>, griežtai buvo draudžiama dalyvauti ne moksleivių pramogose, sueigose, susirinkimuose, uždrausta organizuoti slaptus pasilinksminimus, <...>, draudžiama gerti ir lankytis smuklėse. Mokinys turi gulėti 22 valandą ir kelti 6 valandą ryto“ [8, p. 181–182]. Įdomu, kaip klyktų mūsų vaikų teisių gynėjai ir „asmenybių“ gerbėjai, jei panašias taisykles įvestų ir imtų griežtai tikrinti jų vykdymą kuri nors dabartinės Lietuvos mokykla? O Linkuvos gimnazija pagal šias taisykles išugdė daug asmenybių! „Taigi gyvenome pagal skrupulingai nurodytas taisykles, – rašo A. Gaigalaitė, – nors iš tikrųjų, reikia pažymėti, mes jas menkai jautėme ir dėl to labai jau retai kas nukentėjo mano mokymosi metu. Neatsimenu, kad iš mūsų mergaičių ar berniukų klasės būtų kam iš elgesio sumažintas pažymys. Sunkios sąlygos ir karo metas savaiame mus drausmino ir artino mokinius su mokytojais“ [Ten pat, p. 182].

Mokytojų teisės ir pareigos

Ikikarinėje Nepriklausomojoje Lietuvoje mokyklų inspektoriais buvo įprasta skirti labai patyrusius pedagogus. Kaune ir apskrityje šias pareigas ėjo vadovėlių autorius, patyręs mokytojas Juozas Damijonaitis (1871–1926), Pasvalio-Biržų apskrityje – taip pat vadovėlių autorius ir patyręs mokytojas Mečislovas Vasiliauskas (1877–1957), Šiaulių apskrityje – daugelio pedagoginių straipsnių autorius ir patyręs mokytojas Vincas Plaušinitis (1892–1968) ir ... galima būtų išvardinti didelę eilę kitų autoritetingų inspektorių. Tad šie inspektoriai, stebėdami mokytojų vedamas pamokas, tikrindami mokinių žinias ir per vieną dieną nustatę, kad padėtis labai bloga, mokykloje pasilikdavo kitai dienai ir liepdavo mokytojui stebėti savo vedamas pamokas jų klasėse, parodydami kaip reikia dirbti. Reikėtų suteikti tokią teisę dabartiniams mokytojams: kai jie išgirsta iš atvykusių ar vidinių auditorių tokią frazę: „Jūsų pamoka niekinė“, paprašyti auditoriaus praveisti kitą dieną parodomąją, ne „niekinę“ pamoką. Įdomu, kiek liktų Lietuvoje tokių drąsių auditorių? Iš vienos pamokos apamai negalima spręsti apie mokytojo darbo kokybę, negalima kritikuoti mokytojo dėl jo taikomų metodų, naudojamų mokymo priemonių, jei tik jis tinkamai išmoko mokinius. Svarbu tik, kad mokytojas atsižvelgtų į mokinių amžiaus ypatybes, parinkdamas tinkamus mokymo metodus, darbo pamokoje ir namuose krūvį.

Antra vertus, mokytojas privalo nuolat mokytis, tobulėti. Labai keistai atrodo dabar vykstanti diskusija apie mokytojų atestaciją. Jei man būtų leista, projektuojamoje atestacijos tvarkoje įrašyčiau vietoje keturių 5 metus. Toliau žiūrėčiau, kad ši tvarka mokytojų neperkrautų bereikalingu popierizmu, o iš tikrųjų keltų jų kvalifikaciją, gilintų jų žinias, tobulintų pedagoginius mokėjimus ir įgūdžius. Ir tegu nevirka mokytojai, jų profsajungos: juk tokia tvarka nuo neatmenamų laikų taikoma mokytojų mokytojams – aukštųjų mokyklų asistentams, lektoriams, docentams ir profesoriams. Ir jie dėl to niekada neieškojo ir neieško profsajungų užtarimo. Antra vertus, reikia atsižvelgti ir į tai, kad bendrojo lavinimo mokyklose mokytojai žymiai daugiau užimti tiesioginiu pedagoginiu darbu su mokiniais, jų tėvais, todėl iš jų reikia reikalauti mažiau, negu iš aukštųjų mokyklų dėstytojų.

Šio scenarijaus autorius, būdamas 15-16 metų, besimokydamas pedagoginėje mokykloje savo užrašuose pasižymėjo dvi jau a. a. pedagogikos dėstytojos Adelės Bieliūnaitės-Kiubarienės mintis: 1) mokytojas (dėstytojas) į pamoką (paskaitą) turi eiti taip, kaip geras aktorius eina į sceną, visus nemalonumus: šeimyninius, finansinius, tarnybinius palikdamas už klasės (auditorijos) durų ir gyventi tik pamokos (paskaitos) tobulo pravedimo rūpesčiu; 2) jei mokinsys

(studentas) pratybų metu lentoje ką nors blogai atlieka, nepykti ant jo, nežeminti, nepravardžiuoti, o turėti omenyje tai, kad jis to dar nemoka, o mano, mokytojo (dėstytojo) pareiga jį išmokyti – už tai man valstybė moka algą.

Toks turi būti kiekvieno pedagogo *credo*, tokia turi būti šventa jo misija. Tai suvokus pedagogui jo darbas niekada neatrodys kančia. Labai teisingas žingsnis – stojančiųjų į pedagogines specialybes išankstinis testavimas. Mokytojas, kaip ir kunigas, turi turėti pašaukimą...

Beje, mokytojams trūksta objektyvios pedagoginės periodikos. Per retai juos pasiekia objektyviosios „Švietimo naujienos“ – jos iš tiesų visko sutalpinti negali ir leisti jas reikėtų, matyt, ne kas mėnesį, o kas savaitę. „Tarybinis mokytojas“ virto „Tėvynės šviesa“, kai kam tai nepatiko ir dabar turime švietimo „Vakaro žinias“ – „Dialogą“. „Tarybinė mokykla“ virto „Tautine mokykla“, vėl kai kam tai irgi nepatiko, liko „Mokykla“, o iš jos jau nieko nebeliko... Vyresniųjų klasių mokytojams belieka pavydėti pradinių klasių ir ikimokyklinio ugdymo pedagogams, kurie turi „Žvirblių taką“. O apie recenzuojamus pedagoginius žurnalus bus parašyta vėliau.

Specialiųjų poreikių mokinių ugdymas

Dar sovietiniais metais viena provincijos gydytoja su savo vyru savo kurčnebylį sūnų nutarė integruoti į bendrojo lavinimo mokyklą. Jiems viskas pavyko: sūnus sėkmingai baigė vidurinę mokyklą, universitetą, magistrantūrą. Tačiau tėvų pagalba vidurinei mokyklai šioje srityje buvo maksimali: vienas iš tėvų (pagal galimybes pasikeisdami) tol sėdėdavo su vaiku pradinių klasių, o vėliau – ir kiekvieno aukštesnių (V–XII) klasių mokytojo pamokose, kol padėdavo savo vaikui pilnai integruotis į darbą pamokoje ir namie, skaityti ir suvokti atitinkamus vadovėlius. Toji gydytoja sakė, kad ji taip dirbdama su savo sūnumi įprato kalbėti kaip televizijos diktorė, nes kitaip sūnui būdavo sunku ją suprasti. Dabar specialiųjų poreikių vaikų integravimas į bendrojo lavinimo mokyklą tapo įprastu dalyku. Tik ar visi tokių vaikų tėvai, kaip minėtos gydytojos šeima, taip uoliai padeda tai mokyklai? Dažnai ir tėvai turi specialiųjų poreikių ir todėl mokykla dažniausiai lieka viena. Tiesa, mokytojams dabar besimokant aukštosiose mokyklose paskaitomi trumpi kursai apie darbą su tokiais mokiniais, bet ar kiekvienas jaunas mokytojas taip gerai įvaldo visas pedagogikas: oligofreno-, tifo-, surdo-? Juk tai ištisi mokslai, ŠU veikia specialus fakultetas. Buvo sukurta (jos likučiai egzistuoja ir dabar) tokių vaikų ugdymo sistema. Jie gaudavo jų pažinimo galias atitinkantį bendrąjį ugdymą ir įgydavo specialybę, leidusią integruotis į darbo rinką.

Vienoje vidurinėje mokykloje teko matyti integruotą dvyliktokę. Man pasiteiravus mokytojų, jie pasakė, kad jinai taip keliama iš klasės į klasę nuo I klasės, jos intelekto sutrikimai irgi žinomi nuo tos klasės, bet tėvai nenorėjo jos išsiųsti į ne taip tolimus Ukmergę ar Panevėžį, kur

buvo jai tinkamos internatinės mokyklos. Antra vertus, nedidelė mokykla irgi buvo suinteresuota jos krepšeliu. Tai buvo prieš keletą metų, gal ji dabar jau baigė ir kolegiją ar kokį universitetą: juk pastarosios mokymo įstaigos taip pat suinteresuotos jos mokesčiu (krepšelio, tikriausiai, ji negavo). Na, o jei ji toliau niekur nesimokė ar neįstengė mokytis (įstengti ji iš tiesų negalėtų), kas laukia jos, kai neliks tėvų? Vidurinė mokykla jai jokios specialybės nesuteikė, savarankiškam gyvenimui neparengė.

Beveik kasmet ataidi iš JAV, Suomijos ar dar iš kur nors kraupios žinios, kad paauglys atsinešė į klasę ginklą ir išžudė dalį klasės mokinių ir mokytojų. Ir beveik visad ištiriama, kad toks paauglys turėjo intelekto problemų. Taigi toks integruotas vaikas – „tiksinti bomba“: kol vaikas mokosi pradinėse klasėse, jo intelekto problemas paprastai žino tik mokytoja ir jo tėvai, kitų vaikų tai nedomina. Tačiau einant iš klasės į klasę, jo atsilikimas vis labiau ir labiau pastebimas, o vaikai ir paaugliai, deja, linkę į patyčias ir yra negailestingi. Toks vaikas imamas vadinti „durneliu“, „asilu“, „debilu“ ir pan. Tada, jei namuose blogai saugomi ginklai, jis apsiginkluoja ir parodo, kad jis yra vyras... Beje, prieš keletą metų vienoje Vilniaus pradinėje mokykloje net direktorei II klasės mokinys grasino peiliu... Laimė, pas mus tėvai dar beveik neginkluoti, o ginkluotieji gerai saugo ginklus.

Patriotinis ugdymas

Nepriklausomybės pradžioje, iškelus ydingą mokyklos depolitizacijos idėją, labai greitai ja pasinaudojo „Aldonos iš Radviliškio“ – sovietinės istorijos mokytojos, ačiū Dievui, bent jau dabar pensininkės ir vis giriančios per klausytojų diskusijas per radiją Aleksandrą Lukašenką ir Vladimirą Putiną, „klestinčias“ Baltarusiją ir Rusiją. Daugelyje mokyklų depolitizacija virto depilietizacija, kadangi tokių „Aldonų“ buvo (ir dar yra) beveik kiekvienoje mokykloje ir jos demokratija greitai pasinaudojo. O mokytojai didelei daliai mokinių, tebėra, vėl ačiū Dievui, autoritetai, nors tokiais atvejais būtų geriau, jei būtų atvirkščiai. Dabar stebima nepagarba valstybei, tėvynei, jaunų žmonių posakiai: „Kas man ta Lietuva, nepriklausomybė“, „Prie rusų buvo geriau“ ir pan. – ne vien šeimos, bet ir depolitizuotos mokyklos veiklos rezultatas.

Galima tik pavydėti Vokietijai, kurioje, susijungus Rytams ir Vakarams, per keletą savaitių visoje Rytų Vokietijoje visi mokyklų vadovai buvo pakeisti atvežtais iš Vakarų Vokietijos. Esant reikalui, nesunkiai buvo pakeisti ir mokytojai, ypač jei buvo susiję su slaptosiomis komunistinio režimo tarnybomis. Mes tokios prabangos sau leisti negalėjome.

Profesinis rengimas

Dar ne viskas prarasta šioje srityje, dar tebėra mokyklos, kuriose mokiniai gali įsigyti profesijas. Sumažinus kolegijų ir universitetų skaičių, o likusiuose – programų, rengiančių bedarbius, tegu ir už jų pačių pinigus, silpnesni progimnazijų ir gimnazijų abiturientai būtų priversti rinktis darbininkiškas specialybes. Reikia tik glaudžiau bendradarbiauti su įvairiomis firmomis, darbo birža, jos irgi prisidėtų, kad būtų rengiami reikalingi darbininkai: statybininkai, vairuotojai ir t. t. Bendrojo lavinimo mokykloms irgi turi būti palikta teisė rekomenduoti nepriimti savo silpnesnių mokinių į aukštąsias mokyklas. Antra vertus, geriausiai baigę profesines mokyklas, galėtų būti rekomenduojami stoti į artimą įgytai profesijai specialybę, gal būt, net kai kuriuos studijuotus toje mokykloje dalykus užskaitant. Padirbėjusiems gamyboje irgi turi būti atviros aukštųjų mokyklų durys, ypač tęstinis mokymas. O stojant į dieninius skyrius iš gamybos – ir papildomi balai, krepšeliai.

Aukštoji mokykla

Pasaulio lietuvių mokslo ir kultūros simpoziume, vykusiame Vilniuje tuoj atgavus Nepriklausomybę, žymus politologas prof. dr. Aleksandras Štromas (1931–1999) perspėjo Lietuvos mokslininkus: „Nepadarykite klaidos, kokią padarė Pietų Korėja – neprikurkite per daug universitetų. Paskui turėsite daug inteligentų bedarbių ir riaušininkų“ (tuomet Pietų Korėjoje kaip tik ir vyko riaušės). Prie prasidedant universitetų steigimo vajui, ne kartą teko girdėti tuo klausimu pasisakančią ir a. a. akademiką prof. habil. dr. J. Kubilių, kuris teigė: „Aišku, galima nesunkiai kiekviename mieste rasti tuščią daržinę, ant jos pakabinti iškabą „Universitetas“, surinkti į tą daržinę būrį docentų ir paskelbti studentų priėmimą“. Abu šie profesoriai pasirodė esą teisūs. Numatomą reformą – universitetų jungimą, stambinimą laikau teisingu ir savalaikiu. Reikėtų labiau akcentuoti materialiąją šio klausimo pusę: vietoje 15 rektorių (gaunančių gal apie 10 000 Lt mėnesinį atlyginimą) turėsime kelis, vietoje keliasdešimties prorektorių turėsime keliolika, smarkiai sumažės dekanų, katedrų vedėjų ir visokiausių direktorių su sekretorėmis (vienne iš universitetų jie užima apie 2 aukštus). Beje, direktoriai – atkurtos nepriklausomos Lietuvos produktas: sovietmečiu tie direktoriai buvo vedėjai. Bet direktoriui galima mokėti didesnę atlyginimą... Aišku, visi, pradėdant nuo rektorių ir baigiant direktoriais, reformai labai priešinsis, stengsis įtraukti į tai dėstytojus ir studentus. Stambinant universitetus, katedros sustambės, išaugs jų mokslinis potencialas. Nebereikės, kaip atsitiko pereitą rudenį viename iš periferijos universitetų ginti daktaro

disertacijos komitete, kurio visi 5 nariai – daktarai docentai. Gal sumažės studijuojančių už savo pinigų ir manančių, kad už juos jie jau nusipirko diplomą ir piktybiškai nesimokančių studentų skaičius, nes iškritus iš vienos aukštosios išskėstomis rankomis tinginio su jo pinigais nepasitiks bent 10 kitų universitetų...

Labai aliarmuojantys daviniai yra pateikti knygutės „Lietuvos švietimas skaičiais 2010. Studijos“ stulpelinėje diagramoje „Universitetų ir kolegijų dėstytojų, turinčių daktaro laipsnį, dalis nuo visų dėstytojų skaičiaus 2000–2001–2010–2011 studijų metais“ [9, p. 30]. Pirmiausia tai liestų universitetus: nei vienais analizuojamo dešimtmečio metais daktaro laipsnį turinčių universitetų dėstytojų skaičius neviršijo 36 %. Kaip netoli nužengta nuo sovietinių metų Šiaulių pedagoginio instituto, visą laiką XX a. 8–9 dešimtmečiuose turėjusio tokį beveik pastovų rodiklį – apie 30 % ir visą laiką buvusio paskutiniu metu Lietuvoje pagal jį. Turint omenyje, kad pirmiaujančiuose šia prasme universitetuose šis rodiklis yra žymiai aukštesnis, yra aukštųjų mokyklų, smuktelėjusių žemiau sovietinio ŠPI. Taigi ne visos „daržinės“ turi reikiamą „būrį docentų“. O apie neuniversitetines aukštąsias mokyklas nėra ko ir kalbėti: šis rodiklis per dešimtmetį išaugo nuo tik nuo 3,08 % iki 5,16 %. Beje, vienais metais jis buvo nukritęs net iki 1,86 %. Taip kad dar ilgai neuniversitetinių aukštųjų mokyklų absolventai baigs jas, taip ir nepamatę gyvo profesoriaus, o dažnai ir docento. Tad kuo šios aukštosios mokyklos skiriasi nuo gimnazijų? Ogi niekuo, nebent tuo, kad gimnazijose yra žymiai daugiau mokytojų, turinčių tikrą „neužskaitytą“, o igytą magistro laipsnį. Su tais „užskaitymais“ paskubėta: buvo svarbu, kad žmogus sovietmečiu studijavo 5 metus (nors ir sudvigubintą specialybę), tegu ir „valdiškais“ trejetukais – magistro laipsnis kolegijų dėstytojams buvo užskaitytas ir lektoriaus pareigos suteiktos. Mano nuomone, reikėjo žiūrėti griežčiau: turėjo būti 5 nesudvigubintų studijų metai, atitinkamas studijų įvertinimo vidurkis ir sąlyga – sieki daktaro laipsnio ar ne. Tada padėtis būtų buvusi geresnė. Tačiau yra taip, kaip yra. Sujungtų technikumų direktoriai liko dekanais, katedrų vedėjai – ištikimi jiems dėstytojai, tiesa, kai kurie jau tikri magistrai. Tačiau pasitaikantis vienas kitas daktaras paprastai dirba eiliniaisiais docentais, o kai kurie – dar ir lektorais. Yra kolegijų, kuriose bandoma juos pažeminti, bandyti „įrodyti“, kad mokslų daktarai blogiau dirba, negu „išbandyti“ buvusių technikumų kadrai. Beje, į pateiktą daktarų procentą įeina ir nemaža antraeilininkų, taip kad pirmaeilininkų yra dar mažesnis procentas. Visiškai nepateisinama yra tai, kad kolegijose rengiami tokie patys specialistai, kaip ir universitetinėse aukštosiose mokyklose. Pvz., Vilniuje ir Klaipėdoje rengiami ikimokyklinio ir pradinio ugdymo pedagogai ir kolegijose, ir universitetuose. Ar gali kolegijos, turėdamos kur kas silpnesnius kadrus, priimdamos kur kas silpnesnius abiturientus, parengti lygiaverčius parengtiesiems universitetuose ikimokyklinio ir pradinio ugdymo pedagogus? Aišku, kad ne. Beje, ir ikikarinėje Nepriklausomojoje Lietuvoje mokytojų seminarijose,

ir pokario Lietuvoje pedagoginėse mokyklose pradinio ugdymo pedagogų rengimo apimtys buvo sumažintos vos tik prieškarėje ėmė veikti Respublikos pedagoginis institutas Klaipėdoje, o pokaryje – Šiaulių pedagoginis institutas. Tą reikėtų padaryti ir dabar, nebeleidžiant daugiau „gaminti“ silpnai paruoštų būsimųjų pedagogų-bedarbių tegu ir už jų pačių pinigus, neskirti ir krepšelių. Gal išimtį reikėtų padaryti tik Marijampolės kolegijos Socialinio darbo ir edukologijos fakultetui, kuris visa galva aukštesnis už panašius, veikiančius Klaipėdoje ir Vilniuje: Marijampolėje mokytojai rengiami jau daugiau kaip 90 metų, yra sukaupta ir kruopščiai perduodama patirtis vis naujoms dėstytojų kartoms, nuolat rengiamos mokslinės-metodinės konferencijos, veikia puikus muziejus, yra turtingos auditorijos, į mokslinį-metodinį darbą įtraukiami studentai ir absolventai. Užnemunėje ir nėra nei vienos universitetinės aukštosios mokyklos. Laikau galimu nesunkiai šį fakultetą „užauginti“ iki, sakysim, VDU Marijampolės fakulteto. O kolegijose galėtų būti rengiami vadinamieji „vidurinio personalo“ darbuotojai: technikai, mechanikai, statybos darbų vykdytojai, medicinos seserys, felčeriai, dantų technikai, farmacininkai-pardavėjai, prekių žinovai-pardavėjai ir t. t. Beje, pasidairius Vilniaus parduotuvėse, sutiksime pardavėjų, kirpyklose – kirpėjų, draudimo įstaigose – draudėjų, turinčių Vilniaus kolegijos išduotus pedagogių diplomus. Tai gal kolegijoje tikslingiau jas buvo rengti būtent tokiais specialistėmis?

Nereikėtų kolegijose rengti ir kitų intelektualiujų profesijų specialistų, pvz., teisininkų, vadybininkų, nes jų pakankamai prirengia universitetinės aukštosios mokyklos.

Todėl teisūs yra tie gimnazijų mokytojai, kurie nusivilia tais savo mokiniais, kurie būdami gabūs ir daug žadantys, stoja į kolegijas. Mokytojų požiūris į kolegijas – toks pats, koks buvo sovietmečiu į technikumus. O universitetinėse aukštosiose mokyklose būtina siekti, kad neturinčiųjų daktaro laipsnio dėstytojų skaičius irgi mažėtų ir jose būtų toks dėstytojų kontingentas: pagrindinę dalį sudarytų mokslo daktaro laipsnius turintys docentai ir profesoriai, taip pat docentai ir profesoriai, kuriems pedagoginiai vardai suteikti už ryškius pasiekimus meno ir sporto srityse bei už efektyvią jų pedagoginę veiklą ir jauni, daug žadantys magistrai, siekiantys įgyti daktaro laipsnį.

Gal kolegijas sustiprins numatomas universitetinių aukštųjų mokyklų jungimas: panaikinus programų dubliavimą neišvengiamai liks neįdarbintų docentų, tad juos reikia nukreipti į kolegijas, nes pačios jos niekada jų reikiamo kiekio neišsiaugins, nes tam jose dažniausiai nėra net ir noro.

O „krepšelio politika“ – iš esmės netgi labai nebloga. Pirmiausia, ji į rankas dabarties mokytojui įduoda gerą ginklą – tinginti, nesimokanti vidurinės mokyklos moksleivį galima jau pagąsdinti: „Nesimokai – negausi krepšelio, stodamas į aukštąją mokyklą“. Sovietmečiu ypač kaimo mokytojas turėjo tikrai galingą ginklą: „Nesimokai – liksi kolchoze“, tik juo naudotis reikėjo tik pokalbyje dviese, pašaliniams negirdint, nes buvo politika – kuo daugiau jaunimo palikti būtent

„kolchoze“; kurį laiką buvo vajas – „visa abiturientų klasė sudaro komjaunuolišką brigadą ir eina dirbti į kolūki“, buvo ir gamybinis mokymas, kurio tikslas visus kaimo abiturientus parengti traktoristais, o abiturientes – melžėjomis... Kaip ir daugelis sovietmečio iniciatyvų, jos greitai žlugo. Antra, į dabar keliamus studentų iniciatyvinės grupės reikalavimus atsižvelgti būtina nelaukiant svarstymų Seime ir referendumo: aukštosiose mokyklose tikrai pakanka kavutę darbo laiku girkšnojančių ir kompiuteriais žaidžiančių tarnautojų, kurie kas semestrą gali nesunkiai suskaičiuoti kiekvieno studento pažangumo rodiklius ir pritaikyti kiek pakeistą aukščiau minėtą frazę: „Nesimokai – neteksi krepšelio“.

Edukologijos mokslas

Išsivadavus iš Maskvos limitų, ideologinių ir kitokių gniaužtų, įkūrus daug naujų universitetų ir edukologijos katedrų juose, natūralu, kad ėmė vystytis savarankiškas, lietuviškas edukologijos mokslas. Labai išsiplėtė mokslinių edukologijos žurnalų leidyba. Naujausiame mokslo žurnalų kataloge [10, p. 25–28] pristatomi tokie Lietuvoje leidžiami edukologijos mokslo žurnalai: „Mokslas ir edukaciniai procesai / Science and Processes of Education“, „Pedagogika / Research Papers of Pedagogy Studies“, „Mokytojų ugdymas / Teacher Education“, „Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos / Vocational Education: Research and Reality“, „Ugdymo psichologija / Educational psychology“, „Socialinis ugdymas / Social Education“, „Specialusis ugdymas / Special Education“. Dar apie tiek pat tokio profilio žurnalų, matyt, bus įrašyti į tokį katalogą 2012 m. Džiugina nemažas kiekis verstinių ir originalių monografijų. Štai garsių vadovėlių autorių doc. dr. Danutės ir prof. dr. Arkadijaus Kiseliovių monografija apie mokinių matematinių gebėjimų diagnostiką [11] tikrai ateityje bus įvertinta kaip viena ryškiausių, etaloninių XXI a. originalių lietuviškų edukologijos mokslo monografijų. Džiugina ir vertinimai „iš šalies“: žymiausia Lietuvos mokslinės bibliografijos specialistė prof. habil. dr. Ona Voverienė savo knygoje apie žymiausius XX a. Lietuvos mokslininkus [12] tinkamai įvertina eilės praeities ir dabarties Lietuvos edukologų įnašą į Lietuvos mokslą.

Perėjus prie baigiamųjų darbų gynimo (atsisakius kvalifikacinių egzaminų) Lietuvoje per metus apginama šimtai bakalauro, dešimtys magistro edukologinių darbų. Per metus apginama keletas naujų daktaro disertacijų iš edukologijos srities. Per dvidešimtmetį Lietuvoje ir užsienyje Lietuvos edukologai apgynė keliolika habilitacinių darbų. Atsisakius jų, keletas Lietuvos edukologų praėjo habilitacijos procedūrą. Keliolikai profesorius pedagoginiai vardai suteikti aukštųjų mokyklų senatų už darbų visumą. Beje, prie tokios tvarkos prieita gerokai „paklaidžiojus“. Reikia tikėtis, ši tvarka nusistovės. Tokie yra kiekybiniai edukologijos mokslo rodikliai.

Tačiau su darbų kokybe yra, deja, prasčiau. Bakalaurų ir daugelyje magistrų darbų beveik pagrindinis tyrimo metodas yra anketinė apklausa. Anketas sudaro patys tyrėjai, jau vien todėl jos yra nelabai kokybiškos. Remtis vien atsakymais į anketas ir iš to daryti pagrįstas išvadas – nepatikima. Reikia atsiminti, kad anketuojamieji – žmonės ir todėl, jei norima sužinoti ką nors neigiamo apie juos, tai vargu ar įmanoma – kiekvienas žmogus paprastai geriau galvoja apie save, negu kad jis iš tiesų yra. Todėl daugelis anketų klausimų atsakymai pagražinami. Pagaliau, yra žinoma, kad dalis anketų užpildomos tiesiog pačių tyrėjų su draugais. Taigi nemažos dalies aukščiau minėtų darbų išvados abejotinos ir nauda iš jų mokslui tik tokia, kad taip paruošiami tik potencialūs tyrėjai, mokantys atsakymų suvestines iliustruoti diagramomis, grafikais, lentelėmis, skaičiuoti procentus, padaryti išvadas. Tos išvados ir rekomendacijos nepatikimos, bet jų, be pačių absolventų ir darbų gynimo komisijų narių niekas nemato. Beje, atsisakymas nuo baigiamųjų kvalifikacinių egzaminų labai palengvina darbą nesąžiningiems studentams ir magistrantams – baigiamuosius darbus paprasčiausiai galima nusipirkti gatavus, o komisijos paprastai nenustato to fakto, darbai geriau ar blogiau apginami. Norint minėtų trūkumų išvengti, siūlytina atsisakyti vienintelio metodo – anketinio tyrimo, daugiau rekomenduoti tirti ir apibendrinti konkrečių gerų mokytojų darbą, konkrečių mokinių mokymąsi, padedant jiems įveikti mokymosi sunkumus, aprašant pasiekimus šioje srityje. Tada neišvengiamai tektų naudotis kitais tyrimo metodais: stebėjimu, dokumentų studijavimu, testavimu, pokalbiais ir pan. Taip būtų suteikiama pagalba konkretiems mokiniams, mokytojams, mokykloms, išvados būtų patikimos ir jas galima būtų plačiau paskleisti.

Panašių į aukščiau minėtus trūkumus pasitaiko ir rengiant disertacijas. Pačiose disertacijose ir disertantų straipsniuose kartais per daug žavimasi matematinės statistikos metodu taikymu ir kai kuriais atvejais, deja, jie taikomi nemokšišškai. To nepastebi nei mokslinių žurnalų redakcijos, nei disertacijų gynimo komisijos, tik tyliai į kumštį kivena tai pastebėję matematikos specialistai... Pačios disertacijų gynimo komisijos paprastai susideda iš gana pastovaus asmenų rato, dalis komisijų narių yra toje srityje, iš kurios disertacija ginama, deja, nekompetentingi.

Matyt, komitetų nekompetentingumas lemia jų apsidraudėlišumą – ypač eksternu ginamos disertacijos yra labai ilgai išlaikomos: kiekvienas komiteto narys išlaiko disertaciją 2–3 mėnesius ir grąžindamas ją disertantui liepia kiek kitaip suformuluoti 2–3 sakinius... XX a. 9 dešimtmetyje, neapsikentę daugiau kaip 3 metus užtrukusio vilkinimo 3 habilitacinių darbų autoriai-educologai juos per keletą mėnesių po pateikimo sėkmingai apsigynė Latvijoje ar Baltarusijoje...

Blogiausia yra tai, kad educologijos moksliniai tyrimai praktiškai nepritaikomi mokyklų darbo praktikoje. Jeigu taip būtų medicinoje, inžinerijoje, gamtos moksluose, tą greitai pajustumė visi. Educologinių tyrimų rezultatai, jei jų pats tyrėjas nepropaguoja mokytojams (o

propaguoja labai retai) taip ir lieka popieriuje. Mokytojai praktikai dažniausiai net nežino, kad egzistuoja mano aukščiau paminėti edukologijos mokslo žurnalai, kad vyksta nemaža edukologijos mokslinių konferencijų ir leidžiami jų pranešimai. Tai liudija mano prieš keletą metų atliktas nedidelis tyrimas trijų rajonų ir vieno miesto mokyklose. Iš 70 apklaustųjų pradinėse klasių mokytojų atsakymų paaiškėjo, kad nei viena iš jų nieko nežino apie mokinius žurnalus, o mokslinių konferencijų medžiaga pasinaudojo tik viena. Iš apklaustų 46 vyresniųjų klasių matematikos mokytojų (beje, tik 6 tarp jų buvo vyrai; tai dar viena rimta Lietuvos mokyklos problema) nei vienas neužsiminė nei apie mokslinius žurnalus, nei apie mokslinių konferencijų darbų rinkinius. Visi jie išleidžiami nedideliais tiražais, juos gauna straipsnių autoriai, stambiausios bibliotekos, likučiai pardavinėjami atitinkamos aukštosios mokyklos knygyne, neparduoti egzemplioriai sukraunami atitinkamų katedrų sandėliukuose... Taigi mokslas – sau, praktika – sau... O gal ir gerai: teko vienoje mokslinėje konferencijoje klausytis docentės iš kaimyninės šalies pranešimo (jis buvo išspausdintas ir konferencijos mokslinių darbų rinkinyje), kuriame, iliustruojant daugeliu lentelių ir diagramų, apibendrinančių pradinukų atsakymus į sudėtingos anketos klausimus per 20 min buvo įrodyta, kad pradinėse klasių mokiniai labiausiai mėgsta judriuosius žaidimus...

Sujungus universitetus, susijungtų ir minėtieji bei neminėtieji žurnalai. Padidėtų jų periodiškumas ir tiražai. Gal jie pasiektų bent didesnes bendrojo lavinimo ir profesines mokyklas? Gal ir dažniau pradėtos leisti „Švietimo naujienos“ galėtų pristatyti tokių žurnalų ir mokslinių konferencijų turinį, bent trumpai aptartų visas naujai apgintas edukologines disertacijas, visas naujai išleistas edukologinės monografijas ir knygas? Ikikarinėje Nepriklausomojoje Lietuvoje kiekvienais XX a. 3 ir 4 dešimtmečio metais eidavo mažiausiai 3 pedagoginiai žurnalai. Jie paprastai pristatydavo vienas kitų turinius ir visas naujas edukologines knygas, spausdindavo daug naujų vadovėlių recenzijų.

Beje, edukologijos mokslų daktaro laipsnius ar docentų pedagoginius vardus galima būtų suteikti ir už gerai parengtus, eksperimento tvarka patikrintus ir sulaukusius daug teigiamų atsiliepimų mokyklinius ar aukštosioms mokykloms skirtus vadovėlius, interaktyvaus mokymo metodikas. Tada daug kam paaiškės iki šiol neiški edukologijos mokslo nauda.

Vengėme moksle rusifikacijos, turime ir toliau laikytis tokios linijos dabar jau kitos kalbos atžvilgiu...

Tautinių mažumų švietimas

Prieškario Nepriklausomojoje Lietuvoje, neturėjusioje diplomatinių santykių su pietine kaimyne šie reikalai buvo sprendžiami paprasčiau: kai studentai ir chuliganėliai išdaužydavo

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos langus, labai greitai tokio likimo susilaukdavo ir Kauno 3-sios gimnazijos, kurioje buvo dėstoma kaimyno kalba, langai. Kai okupuotame Vilniaus krašte buvo masiškai uždarinėjamos lietuviškos pradžios mokyklos, lenkiškų pradžios mokyklų nebeliko Ukmergės apskrities pietvakariuose (kitur jų beveik nebuvo). Aišku, dabar toks kelias netinka, bet švelnesni spaudimo būdai įmanomi ir reikalingi, nes juos diktuoja kaimynas. Visose derybose reikia akcentuoti paritetą: kaip yra su tautinių mažumų švietimu pas jus, taip bus ir pas mus. Beje, jau 20 metų iš kaimyno vis girdime: nereikia lygiuotis į tai, kur yra blogiau, o gerinti tai, kas yra pasiekta. Tada reikia atsakyti, kad „Jūs pripažįstate, kad pas jus yra blogiau; palaukime, kol jūs pasieksite mūsų pasiektą lygį; tada tarsimės, kaip reikia toliau gerinti padėtį“, o ne nutylėti, išgirdus aukščiau minėtą kaip malda įsikaltą teiginį. Ir kur įmanoma, stenkimės nenusileisti: kaimyno pasiuntinybė šelpia būsimųjų pirmokų tėvus, šelpkime jų šalyje ir mes. O už įstatymų nevykdymą – bauskime, pirmiausia, mokyklų vadovus, o vėliau – ir mokytojus. Gal tos mokyklos, kurios nori ugdyti savaip, tegu virsta privačiomis, tada tėvai pagalvos, kokioje – valstybės finansuojamoje ar privačioje, jų pačių išlaikomoje, jiems geriau matyti savo vaikus. Beje, ikikarinėje Nepriklausomojoje Lietuvoje visos nacionalinių mažumų mokyklos buvo privačios. Valstybė jas šiek tiek dotavo ir todėl buvo pasilikusi teisę jas kontroliuoti. Antilietuviško, antivalstybinio auklėjimo ten nebuvo.

Išvados

Skaitantysis scenarijų suprato, kad autorius senas pedagogas. Taip senas, dirbantis pedagoginį darbą 55-tus metus, turintis pradinių klasių ir vidurinės mokyklos mokytojo, taip pat 2 diplomus, leidžiančius dėstyti aukštojoje mokykloje, neblogai susipažinęs ir su prieškarinio Nepriklausomosios Lietuvos švietimu, mokytas mokytojų ir kai kurių dėstytojų, kurie buvo mokęsi prieškarinio mokyklose ar net aukštosiose mokyklose. Nors kai kas yra ir labai pasenęs, bet dabartinių Lietuvos švietimo vadovų iniciatyva bent jau grįžti prie progimnazijų ir gimnazijų pavadinimo, žadina viltį, kad bus vis daugiau remiamasi prieškaryje ir pokaryje sukauptu teigiamu ir dar aktualiu patyrimu. Būtina pastebėti (čia autorius remiasi ir savo, pokario moksleivio, pradinę mokyklą pradėjusio lankyti 1946 m., o nuo 1957 m. – jau mokytojo, patirtimi), kad maždaug iki 1960 m. nemaža moksleivių dalis degė noru gerai mokytis, nes dar buvo išlikusi pagarba mokslui, dar aukšta buvo ir daugumos tėvų moralė: dar neveikė šimtaprocentinio pažangumo iliuzija, dar mažai susovietintas buvo gyvenimas. Gerai dirbo ir mokytojai, išlaikę dar nepriklausomos Lietuvos mokyklos tradicijas. „Pirmųjų pokario metų mokiniai teigia, kad beveik visi jų mokytojai buvo tikri inteligentai, sugebėję ir tais laikais gražiai bei tvarkingai rengtis, kultūringai elgtis ir rodyti teigiamą pavyzdį mokiniams“, – rašo Vincas Peckus [13, p. 157]. Ir taip buvo beveik visur, nors mokytojo

padėtis karo ir pokario metais, kaip rašė Antanas Čalnaris (1935–2008), buvo nenormali, nesaugi nei politine, nei ekonomine prasme, bet jis dirbo dorai: „Priverstas sakyti ne visada tai, ką galvoja, balansuodamas ant skustuvo ašmenų tarp gyvybės ir mirties, atlyginimą <...> mokytojas gaudavo labai įvairų. Vokiečių okupacijos, pokario metais mums einant į pamokas, motinos įdėdavo keletą kiaušinių, gniužulėlį sviesto, bryzelį skerstuvų ir visada būkštaudavo, kad mokytojas gali nepriimti, palaikyti tai už kyšį. Todėl kartą į mokyklą suėjo tėvai ir mokytojui griežtai įsakė imti viską, ką atneš vaikai, nes tai yra parama, kol praeis sunkmetis, o vaikus vienodai perti ir klupdyti į kampa. Mokiniai tada irgi neturėjo piketų ir streikų laisvės, kaip dabar, jokia žmogaus teisių deklaracija jų negynė, gi seno raugo mokytojai, nors ir nepėrė, bet – ačiū jiems, amžinatilsiams! – į kampa klupdė. Syki suklypdė visą mūsų trečią skyrių už tai, kad sniego gniūžtėmis apmėtėm pro šalį einantį vyrą. Virš mūsų galvų it Damoklo kardas nuolat kabėjo daugybė smulkių, priekabingų reikalavimų. Reikėjo kiekvienam sutiktam pasakyti „Laba diena“, o dirbančiam „Padėk, Dieve“, užleisti takelį, kiloti kepurę prieš kryžius, padėti senam nešti nešulį, visur ir visada pabelsti į duris ir nelįsti, kol neprašo... Mūsiškis priekabių meistras net užsimanė prie mokyklos durų pastatyti savo pakalikus iš vyresniųjų skyrių, kurie neleisdavo vidun, kol nenubrūžini padų, baubdavo „Valykit kojas, valykit kojas!“. Pats rytais apžiūrėdavo, ar švariai išsimazgojom ausis, o jeigu, apsaugok, Viešpatie, būtų pamatęs spardant knygą arba duoną, būtų sudraskęs“ [14, p. 76].

Gražus yra ir Švietimo ir mokslo ministerijos gestas per daugiau kaip 20 metų pirmą kartą pakviesti visus norinčiuosius dalyvauti šiame konkurse. Tautos išmintis ir atmintis yra didelis turtas, jų užmiršti ir ignoruoti nevalia. Nesvarbu, kaip man asmeniškai baigsis šis konkursas, linkiu jaunimui sėkmės, o gal viena-kita mano mintis bus panaudota. Už tai iš anksto ačiū.

Literatūra

1. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 2.
2. *Pokalbiai su Algimantu Čekuoliu*. Vilnius, 2011.
3. *Latvija*// Lietuvių enciklopedija. T. 13.
4. Stanaitis O. *Ar reikia aukštesniojoje mokykloje sustiprinti matematikos dėstymą?*// Tautos mokykla, 1935, Nr. 20.
5. Stanaitis O. *Mokslo darbas ir matematikos mokytojai*// Gamta, 1940, Nr. 1.
6. Gvildys J. *Dėl aritmetikos mokymo mintinai*// Švietimo darbas, 1922, Nr. 1–2.
7. *Lietuvos švietimas. Tik faktai*. Vilnius, 2010.
8. Gaigalaitė A. *Mūsų karo metų mokytojai*. Vilnius, 2000.
9. *Lietuvos švietimas skaičiais 2010. Studijos*. Vilnius, 2010.
10. *Lietuvos mokslo žurnalų katalogas, 2011*. Vilnius, 2011.
11. Kiseliuva D., Kiseliovas A. *Matematinių gebėjimų diagnostika*. T. 1–2. Šiauliai, 2004.
12. Voverienė O. *Žymieji XX a. Lietuvos mokslininkai*. Vilnius, 2009.
13. Peckus V. *Senoji Marijampolės gimnazija*. Kaunas, 1992.
14. Čalnaris A. *Gulėjimas kryžium*. Vilnius, 1999.

Vilnius, 2011 m. lapkričio 18 d.